

ELS LLIGAMS DE LA FRATERNITAT

Rafael Allepuz Capdevila

ELS LLIGAMS DE LA FRATERNITAT

Rafael Allepuz Capdevila

© Rafael Allepuz Capdevila, 2022

EDITA: Institut de Recerca i Estudis Religiosos de Lleida - IREL, 2022
Canonge Brugulat, 22 - 25003 Lleida
Tel. i fax: 973 28 15 38
i Pagès editors, 2022
Sant Salvador, 8 - 25005 Lleida
www.pageseditors.cat

Primera edició: gener de 2022
DL: L 41-2022

IMPRESSIÓ: Arts Gràfiques Bobalà, S L

ELS LLIGAMS DE LA FRATERNITAT

Rafael Allepuz Capdevila

Lliçó inaugural de l'Institut de
Recerca i Estudis Religiosos de Lleida (IREL)
2022

30

TAULA DE CONTINGUT

Significat de la paraula <i>fraternitat</i>	7
Els lligams	9
Fer-nos càrrec de la realitat	11
Carregar-nos la realitat	13
Les víctimes del sistema	14
Encarregar-se de la realitat	22

ELS LLIGAMS DE LA FRATERNITAT

Rafael Allepuz Capdevila

Significat de la paraula *fraternitat*

Per parlar sobre la fraternitat, el primer que cal tenir clar és què vol dir. En principi pot semblar senzill definir-la, perquè si ens deixem portar per la bonhomia, direm que tots som germans més pel desig de ser-ho i per les connotacions que això comporta que pel realisme del que vol dir i de la seva dificultat per constatar-ho.

Entenc la fraternitat com l'experiència d'un grup format per una col·lectivitat de persones que tenen un nexa d'unió. Aquest grup constitueix un tot, un conjunt compacte, i no una suma d'individus o persones. Sense aquest sentit d'unitat col·lectiva, el nexa no té raó de ser i la fraternitat no existeix. Un grup format per la suma d'individualitats no garanteix ni la unió ni la indivisibilitat, i aquesta és una característica important del concepte grupal. Per sentir-nos formar part d'una col·lectivitat que ens uneix, ens iguala i ens confraternitza, la idea de bloc, de nexa comú que uniformitza, és imprescindible.

Quin pot ser el nexa d'unió del grup que forma la fraternitat? Poden ser diversos. Per exemple, per als creients, el fet de ser fills d'un mateix pare ens confraternitza. Som germans en la fe perquè creiem que som fills d'un mateix pare, Déu. Som carn de la seva carn i sang de la seva sang. I si considerem Déu pare nostre, tots som fills seus. Els qui som creients i ens considerem fills de Déu tenim un nexa comú que ens uneix i podem viure la fraternitat en la seva plenitud, si som coherents amb aquesta idea i amb aquesta experiència de fe.

Igualment, la pertinença a l'espècie humana també ens uneix en fraternitat, tots venim al món de la mateixa manera, nus i sense cap bé material que ens identifiqi. Vivim terrenalment i ens desenvolupem segons unes circumstàncies i unes possibilitats de realització que són principalment materials i que ens poden diferenciar, ja que les immaterials ens igualen, i marxem, tanmateix, igual, nus i sense cap bé material que ens distingeixi. Si som coherents amb aquesta idea, l'espècie humana ens agermana i podem viure la fraternitat en plenitud.

També la pertinença a la naturalesa ens uneix en fraternitat. L'ésser humà, els animals, les plantes i el medi ambient ens agermanen. Si som coherents amb aquesta idea, ens preocuparem per tots els components d'aquesta naturalesa i viurem en harmonia vetllant els uns pels altres, especialment els humans entre nosaltres i vers la resta de la naturalesa gràcies a la nostra gran capacitat de cura.

En tots els exemples exposats existeix un nexa d'unió que ens identifica com a grup i dins del qual podem viure la fraternitat en la seva plenitud. El fet que aquest nexa ens iguali vol dir que ho fa en drets i oportunitats per gaudir d'una vida que no és il·limitada, perquè té una data de caducitat que no coneixem. També els animals, les plantes i bona part de la resta de la natura tenen una vida il·limitada, igualment desconeguda en la dimensió temporal.

Una manera d'exposar el sentit unitari, de grup compacte sense diferenciacions entre els seus components, sense ser una suma d'individualitats, el veiem en l'exemple que la religiosa Teresa Forcades va explicar en una taula rodona en la qual exposava la seva crítica ètica al capitalisme. Explicava que per als analistes ortodoxos el model econòmic capitalista es distingeix d'altres perquè és un model que es caracteritza per la llibertat de les persones que hi actuen, entre d'altres. Des de la perspectiva capitalista, que, com veiem, ens individualitza, la llibertat de tota persona s'acaba quan comença la llibertat d'una altra. Per tant, totes les persones som lliures sempre que no envaïm l'espai de llibertat de les altres. Segons Forcades, aquesta expressió de la llibertat, molt arrelada en el capitalisme i que justifica la seva opció per la llibertat humana davant altres models econòmics, ens fa rivals. Cada persona és lliure fins al punt en què comença la llibertat d'una altra. Si això és així, la persona només serà més lliure a canvi de reduir la llibertat de les altres. Jo perdré llibertat si altres la guanyen, o viceversa. I això no pot ser, segons Forcades. I es pregunta: Com puc sentir-me plenament lliure si al meu costat hi ha persones que no ho són? Per a la Teresa, només puc sentir-me plenament lliure si les persones que hi ha al meu voltant també se'n senten. Tots ens hem de sentir plenament lliures per considerar-nos plenament lliures individualment.

La reflexió anterior sobre la llibertat és un exponent clar del que significa sentir què és formar part d'una col·lectivitat amb un nexa comú que

ens agermana. Tots ens hem de sentir de manera igual membres d'aquest grup en un nivell d'igualtat. Sense igualtat no hi ha unitat, i sense unitat difícilment pot haver-hi fraternitat.

Malgrat això, la fraternitat l'hem de viure dins de la diversitat, perquè hi ha homes i dones, persones joves i grans, catalans i no catalans, gent d'esquerres i de dretes, persones riques i pobres, cultes i incultes, etc. Tot i les diferències, la fraternitat ens iguala perquè tenim un nexa en comú que compartim.

Però la gran dificultat d'avui dia és que vivim i ens desenvolupem sota les directrius d'un model econòmic, social i cultural que ens desiguala, i, per tant, trenca la convivència entre els membres d'una col·lectivitat que podria ser fraterna. Així doncs, com podem viure la fraternitat entre desiguals? Què fàcil és viure la fraternitat entre iguals! Però viure-la amb els que ens sentim desiguals (que no és el mateix que diferents) és més difícil i més complicat, perquè tothom se situa a la vida des d'una determinada perspectiva influenciada per l'estatus econòmic, social i cultural, i aquest posicionament és una mena de talaia des de la qual veiem, analitzem, deduïm i prenem decisions, tot plegat molt allunyat de les persones i els grups de població amb els quals no convergim i difícilment coincidim i compartim espais i vivències de vida. Aquest és actualment el gran repte de la fraternitat: viure-la en la desigualtat humana.

Els lligams

En la nostra societat existeixen desigualtats perquè hi ha persones beneficiades i persones víctimes. En una societat que cada cop polaritza més, que és el resultat d'actituds i comportaments individuals i col·lectius que reflecteixen les oportunitats d'actuar que tenim les persones, amb el temps aquestes diferències ens consoliden a tots plegats en un bucle del qual difícilment sortirem, perquè hi ha persones que estan bé i gaudeixen del que fan i miraran de mantenir-se en la sintonia en què es troben, i n'hi ha d'altres que, tot i que no se senten a gust, no compten amb oportunitats per canviar de context. Aquesta polarització fa que hi hagi persones beneficiades i persones víctimes d'aquesta dinàmica de funcionament.

El repte consisteix a saber com es pot viure la fraternitat entre les persones instal·lades en aquests dos subgrups, quan des d'una perspectiva

cristiana i humana hi ha d'haver lligams entre les persones d'ambdós pel fet de formar part d'un mateix grup que confraternitza, sigui amb el nexa d'unió que sigui.

Per intentar donar resposta a aquest repte, em basaré en una interpretació de la fraternitat des de les víctimes inspirada en la paràbola del bon samarità, tal com la descriu José Laguna en un quadern de Cristianisme i Justícia titulat *Fer-se càrrec, carregar i encarregar-se de la realitat*.¹

En aquesta paràbola apareix el significat de la radicalitat de la fraternitat, que es basa en el fet que les persones beneficiades puguin sentir com a germanes les que són víctimes (empobrides) d'aquest món per sobre de qualsevol altre interès.

En el plantejament realitzat per José Laguna amb el fet de fer-se càrrec, carregar i encarregar-se es coneix la realitat i es pren partida quan aquesta s'acarnissa amb les víctimes, és a dir, quan, a part de fer-se càrrec de la realitat i de carregar-la, un se n'encarrega i que és el moment de l'acció humana.

Passo a continuació a descriure breument el full de ruta de la paràbola i en destaco els tres moments:

Fer-se càrrec:

Un home baixava de Jerusalem a Jericó i va caure en mans d'uns bandolers, que el despullaren, l'apallissaren i se n'anaren deixant-lo mig mort. Casualment baixava per aquell camí un sacerdot. Quan el veié, passà de llarg per l'altra banda. Igualment, un levita arribà a aquell indret, veié l'home i passà de llarg per l'altra banda. Però un samarità que anava de viatge va arribar prop d'ell, el veié [...].

Carregar:

[...] se'n compadí. S'hi acostà, li amorosí les ferides amb oli i vi i les hi embenà; després el pujà a la seva pròpia cavalcadura [...],

Encarregar-se:

[...] el dugué a l'hostal i se'n va ocupar. L'endemà es va treure dos denaris i els donà a l'hostaler dient-li: "Ocupa't d'ell i, quan jo torni a passar, et pagaré les despeses que facis de més."

1. LAGUNA, José (2011): *Fer-se càrrec, carregar i encarregar-se de la realitat. Full de ruta samarità per a un altre món possible*. Quadern 172 de Cristianisme i Justícia.

Fer-nos càrrec de la realitat

Per reflexionar sobre com veiem els altres, interpretaré aquests tres moments des de la perspectiva benestant, prenent com a referència l'actitud llunyana envers els més febles, les víctimes.

La realitat natural o social es percep des de la subjectivitat, la influència i la inseguretat de cada individu.

Des de la *subjectivitat*, tots tenim una experiència de vida, un entorn familiar i social, una educació, una ideologia, uns judicis de valor formats al llarg de la vida que condicionen la nostra percepció. A més, les persones creients tenim una fe que, si mirem de ser-ne coherents, tenim una manera determinada de veure la vida, d'analitzar-la i d'actuar.

En la paràbola, tots els personatges veuen l'home ferit. Malgrat això, fan veure que no el veuen, és a dir, tot i que veuen la persona, no reaccionen davant el seu patiment, sigui perquè no el perceben o perquè són insensibles.

Les nostres cegueses no són gaire diferents de les del sacerdot i el levita. José Laguna diu explícitament que és la religió “neoliberal” la que fa invisibles socialment les víctimes. Per què? Perquè molesten, fan nosa.

Clara de Campoamor va dir una frase que l'hem feta popular: “Nada es verdad ni es mentira, todo depende del color del cristal con el que se mira”. I és cert, la nostra mirada conforma la realitat, i el nostre apriorisme ideològic ens permetrà veure l'home mig mort o ens escamotejarà la seva existència. Cal que ens adonem del vidre (“el cristal”) amb què mirem. Així, per exemple, davant de persones que arriben de països empobrits, què hi veiem, persones il·legals, persones invasores o persones ciutadanes del món amb els mateixos drets humans que qualsevol de nosaltres? Quan passegem per barris marginals, què hi veiem, prostitutes o dones que es prostitueixen? Quan passegem per la costa mediterrània prop de les platges, què hi veiem, manters que atempten contra la propietat intel·lectual o persones que practiquen una economia de supervivència?...

En una societat desigual, si formem part dels beneficiats, veurem la realitat des de la nostra talaia acomodàcia. Estem bé i ens costa entendre que altres no hi puguin estar. Si tenim el que tenim, ens creiem mereixedors dels nostres béns i del nostre estatus. Per què, doncs, altres no ho tenen?

Des de la *influència*, observem que sempre hi ha algú disposat a pensar per nosaltres, a imposar-nos les seves ulleres per contemplar la realitat. La presència de les víctimes no es pot negar, però sí que es pot maquillar: amb discursos intencionats, amb notícies falses (*fake news*), etc.

Si cada dia escoltem la mateixa emissora de ràdio, llegim els mateixos diaris i veiem els mateixos canals de televisió i ens fem amics i seguim les mateixes persones i referents informatius, no sortirem de l'òptica des de la qual analitzem i interpretem les coses. Un mateix fet o succés el veiem de manera diferent que persones que es guien per altres paràmetres. És curiós com un mateix esdeveniment és explicat, interpretat i valorat de manera diferent segons qui el transmet. Si no som capaços de cercar alternatives a allò que seguim de manera continuada, no deixem d'estar influïts pels missatges i discursos que ens agraden i no ens interpel·len.

Els personatges de la paràbola es troben una víctima. Hi ha víctimes perquè hi ha bandits que roben i apallissen, hi ha oprimits perquè hi ha opressors i hi ha exclosos i marginats perquè hi ha estructures d'exclusió i marginació. Avui dia estem tan acostumats a veure patiments, que ens hem tornat insensibles. Dinem o sopem davant el televisor i just en aquell moment veiem els noticiaris, siguin documentals o altres tipus de programes informatius, que ens expliquen i passen imatges de manera continuada de fets i situacions on hi ha patiments. Hem arribat a un punt en què hem normalitzat el patiment dels altres i ens hem tornat insensibles, perquè a més, els missatges traslladen la idea que tot això és consubstancial al desenvolupament de les societats i de la humanitat, que té quelcom d'inevitable, i la nostra comoditat i el nostre estatuts ens immobilitzen. Qui fa el primer pas? Què aconseguirem si cadascú de nosaltres som una insignificança respecte a la totalitat de la humanitat? És tan gran el problema que és impossible canviar-ho. No cal fer-hi res.

Des de la *inseguretat*, no tenim clar si de persones beneficiades passarem a víctimes, tot i que intentem obviar que això no ens succeirà. L'experiència de les crisis econòmiques passades i actuals —en les quals persones que vivien en situacions acomodades i amb un estil de vida normalitzat, en què les necessitats bàsiques estaven suficientment satisfetes i que, a més, podien permetre's satisfer luxes d'una manera més o menys intensa, han passat a situacions de privació i vulnerabilitat pel fet de perdre una ocu-

pació i no recuperar-la, o fer-ho de forma menys estable i garantista— ens genera neguit i inseguretat. I això és el que ha passat a persones i famílies properes a nosaltres.

Tanmateix, saber que malalties sobrevingudes poden limitar-nos les possibilitats de portar una vida mínimament suficient a com estàvem acostumats fins aleshores, o que alguna catàstrofe natural o un atac terrorista pot canviar les nostres vides, ens neguiteja, ens fa covards i porucs davant qualsevol dificultat, i més si no ens afecta de manera directa. Per tot plegat, davant el patiment dels altres preferim no fer res, no fos que ens perjudiqués i perdéssim allò que tenim, tot o una part.

Malgrat l'acumulació de riqueses que podem aconseguir, ens sentim més insegurs del que aparentem. Estem molt agafats als béns materials del món, però no aconseguim l'estatus de felicitat que creiem que hauríem de tenir. En el fons, ens sentim persones insatisfetes i insegures.

Hi hauria d'haver una obligació que nasqués en el moment que descobrim que estem lligats els uns amb els altres, i és per aquest motiu que hauríem d'estar mútuament obligats, perquè hem de sentir els altres com a germans i germanes, amb qui ens uneix un nexa que ens agermana i ens iguala, la qual cosa hauria de facilitar una relació que entrés en l'ample camí de la gratuïtat.

No és el mateix veure que comprendre el que es veu. A la pregunta de Caïn sobre si ell és el guardià del seu germà, la societat en què vivim ens convida a respondre amb un rotund i tranquil·litzador “no”. No hi ha cap contracte legal que ens hi obligui. Però el sentiment de fraternitat, el de formar part d'un mateix grup, el de tenir la mateixa identitat ens ha de fer respondre que “sí”, que som guardians dels altres, sobretot si són víctimes.

Carregar-nos la realitat

Davant el patiment aliè, tots els éssers humans hauríem de reaccionar amb compassió per alleugerir-lo i per compartir el seu destí. Així és com comença el moment de carregar-se la realitat en la paràbola del bon samarità, que comença dient: “Se'n compadí.”

Compadir-se vol dir ‘abraçar visceralment’, amb les entranyes, els sentiments o la situació de l'altre. El que és compadit i qui compadeix se saben igualment vulnerables. La compassió preveu reciprocitat: “Avui per

tu, demà per mi.” Tots som vulnerables, i en qualsevol moment podem ser víctimes. Aquesta reciprocitat no impedeix la gratuïtat de l’acció. Jo, avui per tu, demà, qui sap qui per mi.

La nostra societat és molt planífvola i poc compassiva, es commou i recapta donatius davant les grans crisis humanitàries; és molt eficaç organitzant mercats ambulants solidaris i telemaratons, i enviant al lloc de la tragèdia els seus professionals de la solidaritat. Tot i que això és necessari, la llàstima ens anestesia i ens crea una falsa sensació de solidaritat. La compassió ben entesa es pregunta pels desajustaments estructurals que bateguen rere cada desgràcia.

Tanmateix, fem espectacle del patiment, fet que el neutralitza davant la possible reacció dels altres i els allunya rere l’asèpsia protectora d’una pantalla.

El full de ruta samarità passa per la implicació, és a dir, per embrutar-nos les mans com una manera de prendre partit per les víctimes. Vivim en un temps en què s’ha de decidir si passem del que pugui succeir al nostre voltant, malgrat el patiment de moltes persones, o en prenem consciència i ens atensem als esdeveniments de la vida, especialment per acompanyar les persones que més pateixen, malgrat que pugui suposar complicar-nos la vida.

Pretendre que un altre món més fratern sigui possible des de les víctimes significa posar-nos al seu servei.

Les víctimes del sistema

Si avui dia Jesús de Natzaret hagués d’utilitzar una paràbola com la del bon samarità i hagués de posar un exemple de víctima, tindria molt per triar. De situacions de patiment, d’exemples d’agressions, de grups de persones víctimes del sistema, n’hi ha moltes. Ara en triaré tres que són molt importants en els nostres dies i que poden ser prou representatives de situacions que reflecteixen vulnerabilitat, misèria i patiment, i davant les quals solem actuar des de la distància.

La població immigrant

El fenomen migratori no és nou. De fet, és una de les experiències humanes més antigues, perquè la transhumància i el desplaçament de

les persones cercant noves oportunitats i nous estils de vida que satisfacin les aspiracions vitals, econòmiques i laborals sempre han existit. De fluxos migratoris, n'han existit i en continua havent de molts tipus, però darrerament, en un país com el nostre, inclòs entre els més desenvolupats econòmicament del món, la població que arriba d'altres territoris és majoritàriament procedent dels indrets menys desenvolupats econòmicament i més pobres, perquè són víctimes del sistema. Darrerament rebem de manera continuada informacions sobre l'arribada en condicions precàries de milers i milers de persones que arrisquen la vida per posar els peus a les “nostres” terres.

Podem distingir dos tipus de factors que expliquen aquests fluxos de població: els d'expulsió i els d'atracció. Em centraré en els primers. Els factors d'expulsió consisteixen en components estructurals de les societats i els països d'origen que provoquen la fugida de població i que podem sintetitzar de la següent manera: economies poc desenvolupades, conflictes bèl·lics i enfrontaments grupals (inseguretat ciutadana) i règims polítics autoritaris, corruptes i poc respectuosos amb els drets humans, i de ben segur que d'una manera més exhaustiva en podríem destacar alguns més.

Tot seguit, exposo breument el significat de cadascun d'ells i la seva justificació.

Economies poc desenvolupades

Els països d'origen de la major part de la població que arriba en aquestes condicions es caracteritzen perquè són economies poc desenvolupades. No és estrany perquè el 80 % de les operacions comercials mundials les protagonitzen els països més rics, que són 36 d'un total de 189. Tanmateix, el 95 % de les operacions comercials diàries són financeres, i els agents que les protagonitzen són persones i empreses riques que disposen del capital per dur-les a terme i que es localitzen als països més rics. D'aquesta manera, la circulació de diners i de mercaderies de tot tipus es concentra en el grup de països amb economies més desenvolupades i riques, que creen un circuit econòmic al qual gairebé no tenen accés les economies ni els agents econòmics dels països més empobrits, a excepció d'algunes elits que actuen al marge del que passa al seu voltant més proper.

Informes d'Oxfam fa anys que ens expliquen que, per exemple, l'1 % més ric del món acapara tantes riqueses com el 99 % restant. Entre les persones més riques del món, que són conegudes, es troben grans empresaris i promotors financers que apareixen en rànkings, com, per exemple, el que fa la revista Forbes, com a models de persones triomfadores i que sembla que competeixin entre elles per veure quina s'emporta la major part de patrimoni i riquesa per liderar aquesta classificació, com si fos una mena de competició de lligueta. Aquestes persones les fem ben visibles, mentre que a les persones més pobres mirem de fer-les invisibles perquè ens fan nosa i poden generar càrrecs de consciència.

La resposta ciutadana majoritària davant aquestes situacions és lamentar-se i no implicar-se, fora d'aquells discursos xenòfobs que conviden al retorn d'aquesta població al seu lloc d'origen perquè ens prenen allò que tenim. En aquest sentit, la nostra subjectivitat acomodant, el gran poder d'influència de molts mitjans de comunicació i la nostra inseguretat individual actuen com a veritables anestèsies, quan de ben segur que nosaltres, en el seu lloc, fariem el mateix i ens agradaria que ens entenguessin i ens fessin el suport necessari per viure amb dignitat, per raons de justícia.

Països immersos en conflictes bèl·lics

Una de les grans hipocresies del nostre món és que les principals fàbriques d'armament es troben als països més desenvolupats econòmicament, i els principals consumidors d'aquest armament es localitzen als menys desenvolupats. És així com bona part del negoci que afavoreix els països més rics es fa a costa dels conflictes armats que protagonitzen els més pobres.

La despesa mundial en armament és d'1,98 bilions de dòlars anuals, una xifra que representa uns 5.424 milions de dòlars diaris. En el cas d'Espanya, aquesta despesa és de 17,4 milers de milions de dòlars anuals, és a dir, uns 47 milions diaris. Espanya és el setè país mundial que més armament exporta i, per tant, bona part del negoci espanyol se centra en la fabricació i venda d'armament.

Les principals empreses finançadores de la indústria armamentista són els bancs i altres entitats financeres, que són empreses que subsisteixen en bona part gràcies als nostres estalvis, al cobrament d'interessos i co-

missions bancàries que nosaltres paguem i a les subvencions (anomenades “rescats”) procedents de l'Estat, i que es nodreix amb els nostres diners. I nosaltres, què hi fem? Algú pregunta als seus bancs què fan amb els nostres diners? Doncs seria interessant que ho féssim i fóssim conscients de la irresponsabilitat que suposa el silenci per resposta i la nostra inacció. Bona part de la població que arriba a les nostres costes ho fa fugint de conflictes armats provocats per l'egoisme de països que, com el nostre, fan, sense cap mena de pudor, un negoci que provoca milions de morts, processos migratoris i demandes d'asil polític que ens molesten més que no pas generen compassió i acollida.

Sobre el paper dels bancs en la nostra economia i la consciència que hauriem de tenir tots plegats per saber en què inverteixen els nostres diners, Joan Antoni Melé² va escriure el llibre *Dinero y conciencia*, que recomano llegir.

Règims polítics autoritaris, corruptes i poc respectuosos amb els drets humans

La major part dels països d'origen de la població immigrant que és al nostre país han passat per períodes de dictadures militars i de processos de colonització que han actuat com qualsevol dictadura política i militar i han posat al poder famílies i oligarquies locals que defensaven els interessos econòmics dels països colonitzadors. En aquests casos, l'organització social i l'estructura econòmica responia més a aquests interessos que als del país colonitzat. Un cop les colònies han anat desapareixent, els processos de descolonització han estat conflictius, i en la majoria dels casos encara se'n paguen les conseqüències perquè s'hi mantenen les oligarquies poderoses i s'hi dificulten els processos de democratització interna, els quals, quan s'ha aconseguit, s'han fet amb democràcies de baixa intensitat.

Els actuals governs d'aquests països continuen majoritàriament en connivència amb els governs dels països excolonitzadors, que solen estar aliats amb la resta de països més rics del món per crear unions econòmiques potents que cerquen el seu benefici i que es donen entre ells el suport necessari. Tot plegat dificulta la convivència interna i la projecció econò-

2. Promotor de la banca ètica i l'empresa sostenible.

mica, social i professional de bona part de la seva ciutadania, motiu pel qual s'emigra.

Malgrat això, els països del món més desenvolupat econòmicament, com el nostre, no podem donar lliçons de democràcia, ni de transparència ni de bona gestió dels afers públics. Al nostre país, sorgeixen contínuament afers de corrupció política i econòmica amb actuacions judicials poc imparcials.

I quan la població procedent d'aquests països arriba al nostre, topa amb dificultats, com la regularització administrativa i el rebuig social de bona part de la ciutadania amb exemples de racisme i xenofòbia amb l'objectiu de fer invisibles aquestes persones expulsant-les o bé intimidant-les per frustrar qualsevol altra expectativa de desenvolupament personal que ajudi a reduir l'arribada de més població.

Generalment, la població procedent dels països més empobrits es concentra en determinats carrers, barris i perifèries de les nostres ciutats. Tanmateix, les aboquem als llocs de treball més durs, difícils d'executar i precaris, motiu pel qual aquestes víctimes, que són visibles malgrat que intentem fer-les invisibles, sabem on són. De vegades les veiem i fem com si no ho fèssim, i de vegades intentem transitar per llocs on difícilment les veiem per fer-les absolutament invisibles.

La població pobra econòmicament i exclosa socialment

La taxa de pobresa i exclusió social a Catalunya se situa en el 26,3 % de la població catalana, una xifra que significa que una de cada quatre persones es troba en aquesta situació. Això passa perquè un 21,7 % de la població és econòmicament pobra, perquè un 9,8 % viu en una situació de baixa intensitat en el treball o perquè un 6,2 % viu en situació de privació material severa. O bé totes les situacions alhora, perquè la pobresa i l'exclusió acostumen a caracteritzar-se per una suma de circumstàncies que es retroalimenten entre elles i que fan que persones i famílies visquin situacions de precarietat vital que les converteix en molt vulnerables i amb poques possibilitats d'accedir als recursos bàsics per portar una vida digna.

Existeixen diferents entitats de caire social que vetllen perquè les persones més necessitades tinguin una mínima protecció i puguin gaudir dels recursos bàsics de subsistència, tot i que amb baixa intensitat de gaudi.

El Banc dels Aliments ha advertit que segons els pròxims recaptos els excedents alimentaris s'esgotaran i ja no podran donar resposta a les necessitats de moltes famílies. De fet, des de la Unió europea ja s'ha manifestat que els excedents alimentaris s'esgotaran durant l'any 2022 i que s'haurà de buscar alguna alternativa per continuar donant-hi resposta. Aquesta és una entitat que se centra en la necessitat d'alimentació de famílies víctimes de les crisis econòmiques que no tenen opció de recuperació quan les coses van millor. Aquesta és una manifestació que desmenteix el tòpic que en un país com el nostre, modern i avançat, no hi ha gent que es mor de gana. Si no fos per l'ajuda institucional, hi hauria gent que per si sola no podria proveir-se de l'alimentació sana i necessària per viure. No hi ha dubte que a Catalunya hi ha persones que passen gana. Paral·lelament, en el conjunt de l'Estat espanyol es malbaraten uns nou milions de tones d'aliments anuals. Aquesta és una de les contradiccions més flagrants del nostre món i del nostre sistema econòmic, que és incapaç de corregir aquests desequilibris en els quals hi ha persones que viuen en l'abundància i altres, en la misèria, i que conviuen a la mateixa ciutat, barri o carrer. Ho sabem? Crec que sí.

També hi ha persones que viuen al carrer. El sensellarisme és una realitat a la qual entitats socials privades dediquen esforços i atencions, i de la qual l'Administració es preocupa, tot i que amb certa inoperància. L'entitat Arrels Sant Ignasi de Lleida, en la seva memòria de l'any 2020, exposa que van atendre 1.070 persones sense llar i que 5.443 van ser beneficiàries dels seus serveis.

Tanmateix, Càritas Diocesana de Lleida reflecteix, en la seva memòria, que durant el 2020 6.329 persones van ser beneficiàries dels seus serveis. La revista *Anàlisis y Perspectivas 2021*, de Foessa,³ informa que les persones en exclusió severa ja superen els 6 milions a Espanya (dos milions més que l'any 2018).

Quin auxili experimenten aquestes persones fora del suport institucional? Aquesta és una qüestió que ens ha d'interpel·lar, si volen viure la fraternitat amb coherència. Les entitats d'acció social no paren de demanar suport a la ciutadania, sigui mitjançant el voluntariat o amb aportacions econòmiques. No hi ha dubte que això ajuda, i molt.

3. Fundació promoguda per Càritas Española per a l'elaboració d'informes sobre exclusió i desenvolupament social a Espanya, entre altres.

El precariat

El món del treball ha canviat molt en les darreres dècades. De problemes d'ocupació i falta de llocs de treball, sempre n'hi ha hagut. I és per aquest motiu que l'atur no és un problema recent ni de les darreres dècades, tot i que durant aquests últims anys ha guanyat en intensitat i ha afectat més persones. El que sí que ha sorgit amb molta intensitat són situacions de precarietat laboral que es caracteritzen per aquelles condicions de treball que no garanteixen una estabilitat laboral, professional, econòmica o social. És a dir, hi ha un nombre important de persones que treballen i no poden viure de manera autònoma i independent ni amb garanties d'un futur més estable i segur.

La pobresa en el treball és un dels seus màxims exponents, atès que es tracta de persones que amb els ingressos salarials que reben anualment se situen per sota del llindar de pobresa econòmica. El treball no garanteix la integració social per a un 12 % de la població catalana que treballa.

Per aquest motiu, l'any 2013 va sorgir el concepte *precariat*, que fa referència a una classe social caracteritzada per la inconsistència i la feblesa dels mecanismes que garanteixen la seva subsistència. Es tracta de persones víctimes de les polítiques d'austeritat, del progressiu afeybliment de l'estat del benestar i de les continuades mesures de reforma laboral que han flexibilitzat de manera extrema les condicions de treball i han portat les persones treballadores afectades a l'exclusió social i a l'abisme de la pobresa. És així que es posa de manifest la inestabilitat que genera actualment el mercat de treball, que inclou exclusió laboral, atur, pobresa en el treball i precarietat laboral. Una ocupació que no garanteix la integració social.

L'exclusió laboral que representa la situació en la qual les persones no tenen accés al treball, o el tenen amb molta dificultat, afecta de manera especial determinats col·lectius de població, com les persones d'origen estranger, les que no tenen formació o amb nivells molt baixos, i les que es troben en el cercle de la pobresa i l'exclusió social. Les persones d'origen estranger topen amb el greuge de l'idioma i de les actituds racistes i de discriminació social.

L'atur de llarga durada també ha augmentat molt els darrers anys perquè més de la meitat de les persones aturades que fa un any o més que busquen feina, no la troben. Com més temps passa una persona cercant feina, menys possibilitats té d'inserció laboral. La major part de les persones que acudeixen a serveis socials, públics o privats, davant la pregunta “què necessiten” donen com a resposta més comuna que “una feina”. El treball és la millor via d'inserció laboral i social, i la millor teràpia per a les persones que viuen en dificultats. Es tracta, doncs, que el treball possibiliti aquestes oportunitats.

Avui dia, un dels principals debats polítics i socials fa referència al salari mínim interprofessional (SMI). Darrerament s'ha aprovat que a Espanya sigui per a l'any 2021 de 950 euros mensuals, una xifra encara lluny dels compromisos assumits per l'Estat espanyol a l'hora de signar la Carta Social Europea. Un dels aspectes centrals del debat fa referència a la xifra quan, a més, és molt lluny del salari mitjà de la població. Les diferències retributives en el mercat laboral català i espanyol són molt elevades, per tant, un SMI de 950 euros representa, en realitat, un salari molt baix, si es té en compte que, a més, molt a prop, a França, se situa en 1.332 euros. En aquests casos, caldria reflexionar i pensar quina capacitat adquisitiva suposen aquests 950 euros, i més si la persona que els rep té responsabilitats familiars.

D'exemples de situacions de precarietat laboral, n'hi ha molts, i un d'ells és el conegut —perquè és mediàtic— exemple dels repartidors que són contractats com a treballadors autònoms quan veritablement tenen una relació única i dependent d'una sola empresa, motiu pel qual a les condicions de treball precàries s'hi afegeix un tracte abusiu. Finalment, han sortit sentències en favor de la transformació d'aquests contractes en laborals, però amb dificultats. Un altre exemple, també conegut pel fet d'haver estat mediàtic, és el del sector de cambrers i cambreres de pisos. El nivell de precarietat laboral, de duresa del treball i de tracte abusiu per part d'empreses hoteleres és tal que a Andalusia s'han organitzat en una plataforma reivindicativa anomenada Las Kellys. Gràcies al seu esforç reivindicatiu i al suport social han aconseguit importants avenços en les seves reivindicacions.

Aquests dos exemples ens serveixen per reflectir situacions de precarietat laboral i per fer-nos reflexionar a tothom sobre les condicions en què

treballa molta població que ho fa al nostre servei i que atén situacions de gaudi i de comoditat nostra. És molt fàcil i còmode que ens portin el dinar o el sopar a casa sense pensar què passa perquè això sigui possible, i, a més, de manera ràpida. És molt bonic arribar a l'hotel i trobar-nos una habitació perfectament endreçada i neta, i com n'és de fàcil deixar-la desendreçada i bruta sabent que altres persones l'arreglaran perquè els propers visitants la trobin com nosaltres ho hem fet. Tot plegat, sense pensar en les condicions de les persones que estan al nostre servei i que no veiem (les fem invisibles) treballen per a nosaltres, i de forma exigent.

Per què són víctimes aquestes persones? Segurament perquè són visques en termes mercantils com a despesa. Les seves empreses, en la cerca del màxim benefici, intenten reduir els costos de producció, entre els quals hi ha el cost del treball. Generalment, les condicions de treball són el resultat d'una negociació, sigui directa entre l'empresa i la persona treballadora o entre representants d'ambdues parts. La correlació de forces en la negociació no acostuma a ser la mateixa i, per tant, l'entorn empresarial surt beneficiat de la negociació. També nosaltres, pel fet de pagar un servei, ens creiem amb el dret d'exigir i adoptem una actitud de connivència i complicitat amb les estratègies de les empreses. De fet, amb les nostres actituds participem en la normalització de situacions laborals injustes que acostumen a fer víctimes les persones treballadores de menys qualificació laboral i estatus social.

L'alternativa a aquesta manera de funcionar es viu, en termes generals, com una amenaça per al procés de creixement econòmic consolidat en el model econòmic neoliberal en què ens desenvolupem. Es tracta de dinàmiques de funcionament molt arrelades i difícilment modificables, llevat que existeixi més consciència social, més sensibilitat i solidaritat ciutadana que posi de manifest aquestes injustícies i defensi la viabilitat d'altres maneres de fer i actuar.

És imprescindible viure la relació amb els altres de manera més propera. Cal atansar-nos més als desiguals per fer-nos més iguals.

Encarregar-se de la realitat

Per examinar com ens hauríem d'encarregar de la realitat per viure millor la fraternitat entre totes les persones, m'inspiro en el model d'acció

social (MAS) de Càritas⁴ i en el quadern de Cristianisme i Justícia titulat *Noves militàncies per a temps nous*.⁵

Després del moment assistencial, el bon samarità entra en un moment estructural o polític. Viure la fraternitat vol dir viure en comunió, compartir i col·laborar.

Segons el MAS, la nostra mirada a la realitat ha de tenir molt en compte que es fa des d'un lloc i ha de mirar de situar-se sempre en la posició del pobre, un espai que no acostuma a ser el nostre. Aquesta potser és la part més complicada, motiu pel qual cal cercar una interiorització que provoqui canvi i conversió del saber, del sentir i de l'actuar. Si ens creiem sabedors de la veritat i que el nostre comportament és autèntic, anem per mal camí. Cal sempre interpel·lar-se i plantejar-se la possibilitat de millorar, sempre amb voluntat de canvi i d'influència en el nostre entorn de manera positiva i solidària. Abans he comentat que compadir-se vol dir abraçar la situació de l'altre, i això suposa eliminar tota mena de prejudicis i posar-nos al costat de qui ho necessita, independentment de com pensem. Hem d'intentar en tot moment comprendre el que veuen els nostres ulls malgrat que a primera vista no ens agradi.

La comprensió ha de fer-se alhora que s'actua, és a dir, en el compromís mateix de l'acció. No es tracta d'esperar asseguts des de la nostra comoditat per discernir i calcular la nostra acció, ans al contrari, cal actuar i fer-ho meditadament.

Per al MAS, els eixos del procés de comprendre són els següents:

- Processos de reflexió/acció: la reflexió sobre l'acció no ha de ser una cosa extraordinària, sinó una pràctica habitual. Reflexionar sobre l'acció és aturar-se, posar distància i fer preguntes a l'acció concreta: Hi ha coherència? Comprenem el que fem? Té sentit? Ens hem d'avaluar honestament. El mètode és veure-jutjar-actuar.
- Processos de planificació centrats en les estratègies d'acompanyament: cal incorporar la incertesa i allò no previst. Cal captar la diferència per unir, no per separar. Ens hem de moure en una realitat que és com és i no com hauria de ser.

4. CÁRITAS ESPAÑOLA (2009): *El Model d'Acció Social*. Càritas Española Editores.

5. ZAMBRANA, Lourdes (2001): *Noves militàncies per a temps nous*. Quadern 110 de Cristianisme i Justícia.

- Relacions acció-agent, de reciprocitat, en què l'agent fa l'acció i l'acció fa l'agent, diàleg entre subjectes. S'ha de reconèixer ser subjecte de l'altre, s'ha de confiar, no imposar, acompanyar. La formació de l'agent implica la pregunta per les aptituds, i sobretot per les actituds (humanes i humanitzadores). Les actituds es cultiven. Cal una formació orientada a educar-nos per ser companys de camí, acompanyants.

Per a Lourdes Zambrana, autora del quadern, encarregar-se de la realitat comporta:

- Un descentrament, que implica situar-se des de les víctimes, és a dir, anar contra corrent, no només sobre allò a què estem acostumats a fer, i possiblement a dir, sinó també pel que passa en el nostre entorn. Tot i això, quan es comença a actuar d'aquesta manera, de ben segur que es troben companys i companyes en el mateix camí. No estem mai sols.
- Coherència entre la nostra manera de pensar i actuar, és a dir, tenir un projecte de vida integral i dur-lo a terme predicant amb l'exemple. No s'hi val a ser només solidari en determinades parcel·les de la nostra vida o a cercar la coherència quan ens és més fàcil, sinó que cal dur a terme aquestes actituds com a resultat d'un model de vida assimilat i inherent al nostre desenvolupament quotidià.
- Saber cap on volem anar. Aquesta exigència requereix disposar d'espais on compartir i discutir totes aquestes qüestions per enfortir-nos i consolidar el nostre projecte de vida.

En definitiva, som persones, ciutadanes del món, treballadores, consumidores, estalviadores, que paguem impostos (hem de reivindicar el bon ús que es fa dels nostres diners, com ara amb polítiques socials que facilitin la integració social dels col·lectius més vulnerables), etc. Tenim molts camps on podem actuar i posar-hi el nostre gra de sorra per canviar la realitat en què vivim i fer la coexistència humana molt més fraterna. Ens falta més estima.

La paràbola del bon samarità comença de la següent manera:

Un mestre de la llei preguntà a Jesús:

—Mestre, què he de fer per posseir la vida eterna?

Jesús li digué:

—Què hi ha escrit a la Llei? Què hi llegeixes?

Ell va respondre:

—Estima el Senyor, el teu Déu, amb tot el cor, amb tota l'ànima, amb totes les forces i amb tot el pensament, i estima els altres com a tu mateix.

La resposta de Jesús té dues parts: la primera es refereix a l'estima a Déu, un missatge destinat a les persones que creuen en Ell, tot i que per als creients és un missatge universal, i la segona és un missatge universal, per a tothom: estimar els altres com a nosaltres mateixos. Aquest hauria de ser el nexa que unifica les persones que formen part del mateix grup que viu en fraternitat. Si ens estimem, el món serà molt més fratern. Allò que no vulguem per a nosaltres, tampoc ho hem de voler per als altres, i allò que desitgem per a nosaltres, desitgem-ho també per als altres. Aquesta és la clau.

L'autèntic lligam de la fraternitat és l'amor.

COL·LECCIÓ “LLIÇÓ INAUGURAL”

Títols publicats:

1. *Accés a Déu i societat d'avui*. J. M. Rovira Belloso
2. *Món intern i transcendència*. Jordi Font i Rodon
3. *Pensament cristià i ètica*. Gaspar Mora i Bartrés
4. *Cultura cristiana i compromís polític*. Fernando Álvarez de Miranda
5. *La missió de l'Església en el món*. Salvador Pié
6. *L'Església i la ciència: de Galileu als nostres dies*. Joan Busquets Dalmau
7. *Experiència estètica, experiència ètica i experiència religiosa*. Pere Lluís Font
8. *Els grans reptes del segle XXI*. Joan Esquerda Bifet
9. *El progrés: de la ciència a la teologia*. David Jou
10. *Evangelis i sentit de la vida*. Josep Oriol Tuñí
11. *La Bíblia i les ciències humanes*. Armand Puig i Tàrrach
12. *Per què crec?* Jordi Porta i Ribalta
13. *Opinió pública i veritat*. Lluís Foix
14. *Cap on anem? Vers una nova consciència laical*. Francesc Torralba Roselló
15. *El Misteri de Déu*. Josep M. Rovira i Belloso
16. *El bé es fa present a través de l'amor*. Ignasi Salvat S.I.
17. *Aproximació a les idees de justícia i solidaritat*. Josep Maria Esquirol
18. *El diàleg interreligiós com a pràctica de l'amor*. Antoni Matabosch
19. *La poètica de Joan Maragall*. Ramon Pla
20. *El diàleg com a eina de transformació personal i comunitària*. Sebastià Taltavull
21. *El Vaticà II. Concili de la modernitat*. Josep Maria Carbonell i Abelló
22. *El compromís amb els pobres. Entranya de la saviesa*. Rafael del Río Sendino
23. *Amor, bellesa i transcendència*. Carles Torner
24. *La felicitat i el temps*. Josep Maria Esquirol Calaf
25. *Celebrar per donar gràcies*. Ramon Prat i Pons
26. *L'IREL i la societat*. Manuel Lladonosa i Vall-llebrera
27. *La convivència, un camí ple d'aventures*. Marta Trepà i Secanell
28. *Acompanyar per alliberar*. Josep Maria Forné i Febrer
29. *La interioritat sana*. Joan Viñas
30. *Els lligams de la fraternitat*. Rafael Allepuz Capdevila

Amb el suport de

